

УДК: 37.064.3:378.111

Віолетта Валеріївна Лаппо,кандидат психологічних наук, доцент кафедри педагогіки і психології,
Коломийський інститут ДВНЗ «Прикарпатський національний університет ім. В. Стефаника»,
вул. Лисенко, 8, м. Коломия, Івано-Франківська обл., Україна

ПСИХОЛОГІЧНИЙ КЛІМАТ АКАДЕМІЧНОЇ ГРУПИ ЯК ЧИННИК ВИХОВАННЯ ДУХОВНИХ ЦІННОСТЕЙ ОСОБИСТОСТІ СТУДЕНТА

Стаття присвячена проблемі виховання духовних цінностей особистості в умовах вищої школи. Визначено основні підходи до інтерпретації психологічного клімату академічної групи як важливої передумови виховного впливу на особистість студента. Проаналізовано теоретичне підґрунтя духовного розвитку особистості в період здобуття майбутньої професії. Ця психологічна характеристика особистості сучасного студента як суб'єкта свідомої продуктивної діяльності та суспільної поведінки, індивіда з соціально обумовленою системою психічних властивостей, що формується та виявляється у діяльності, спілкуванні та опосередковує, регулює взаємодію людини з навколишнім світом. Формування духовних цінностей особистості студента – це важливий напрямок вдосконалення психолого-педагогічного процесу професійного навчання, який створює умови для того, щоб кожен фахівець мав активну життєву позицію. Духовні цінності у психолого-педагогічному плані є особистим надбанням і мають інтерпретуватись як якості особистості, що регулюють її діяльність та поведінку. Доводиться потреба активізації різноманітних форм і методів взаємодії зі студентами задля створення позитивного психологічного клімату в осередку групи. Розкрито педагогічні чинники, спрямовані на підвищення ефективності процесу виховання духовних цінностей сучасного студентства.

Ключові слова: психологічний клімат, академічна група, духовні цінності, студентська молодь, вища школа, процес виховання.

Постановка проблеми. У ціннісних пріоритетах сучасності очевидними є трансформаційні процеси, що забезпечують розвиток освітньої системи вищої школи. В означеному контексті особливої ваги набуває спрямованість до зміни не лише методологічної парадигми, але й відповідних способів організації педагогічного процесу.

Оскільки здобуття вищої освіти передбачає не лише опанування суми професійних знань, перед педагогами ВНЗ постає нагальна потреба пошуку нових шляхів формування духовного світу особистості сучасного студента. Практичне розв'язання означеної потреби відбуватиметься за умови впровадження інноваційних виховних технологій, залучення молоді до української та світової культурної спадщини, розвитку демократичних та академічних традицій вищих навчальних закладів.

У пошуках ефективних чинників виховного впливу на особистість студента вітчизняні та закордонні науковці усе частіше звертаються до вивчення взаємин в осередку академічної групи.

Справжній студентський колектив являє собою цілісну й гармонійну єдність неповторних індивідуальностей. Отже, вплив колективу на особистість є вагомим фактором її різнобічного розвитку та виховання.

Процес гуртування малої групи становив об'єкт дослідження багатьох вчених у царині психології. Узагальнюючи наукові праці, в яких розкрито передумови згуртованості колективу, варто виокремити кілька напрямків. Дослідження згуртованості як емоційно-комунікативної єдності групи проводили

В. І. Зацепін, А. С. Леонавічус, Т. Ньюк, Л. І. Уманський та ін. Згуртованість як емоційно-ціннісна єдність групи вивчалась Є. М. Дубовською, Р. Л. Кричевським, М. М. Обозовим, Л. Ю. Ханіним. Ціннісно-орієнтаційну єдність групи досліджували Т. Б. Давидова, Р. С. Немов, А. В. Петровський, В. В. Шпалінський. Про згуртованість як передумову єдності поведінки засвідчили дослідження О. М. Гущина, Ю. Є. Дубермана, Ю. Л. Неймера. Предметно-ціннісну єдність згуртованої групи довели Г. М. Андрєєва, О. І. Донцов, В. Є. Утлик.

У своїх дослідженнях науковці неодноразово наголошували на важливості психологічного клімату як чинника, що позитивно (або негативно) впливає на процес формування особистісних якостей студента.

Під психологічним кліматом науковці В. П. Зинченко, Б. Г. Мещерякова розуміють емоційно-психологічний настрій колективу, в якому на емоційному рівні відображаються особисті та ділові взаємостосунки членів колективу з їх моральними нормами та інтересами [6, с. 399].

За визначенням В. Є. Утлик, психологічний клімат – це стиль, емоційне забарвлення спілкування та взаємодії людей, яке впливає на їхню спільну діяльність; це відносно стійкий емоційний настрій людей у колективі [8, с. 37]. Наведені визначення надають підстави до дослідження особливостей психологічного клімату академічної групи як одного з чинників виховання духовних цінностей особистості.

Мету статті вбачаємо в окресленні провідних передумов створення позитивного психологічного клімату в осередку академічної групи задля ефектив-

ного виховного впливу на духовну сферу особистості студента.

Студентська академічна група становить різновид малої групи зі своїми етапами перетворення її на колектив, із параметрами розвитку та критеріями сформованості, внутрішнім психологічним кліматом [7, с. 122-123].

Педагогічний вплив на студентську групу може бути прямим, опосередкованим або паралельним (залежно від етапу її розвитку). До форм роботи педагога з колективом у цьому аспекті належать: визначення перспективних ліній, групове планування, використання психодіагностичних підходів у практичній діяльності, формування групових традицій, організація групової діяльності вихованців, колективний аналіз зробленого [7, с. 214].

Зазвичай студентська академічна група має офіційну та неофіційну структуру. У першому випадку – це сукупність студентів, яких очолюють такі офіційні лідери, як староста групи (відповідає за виховний аспект) і профорг (відповідає за соціальний аспект). Можлива наявність інших посадових осіб (або лідерів за посадою).

У протилежному випадку група поділяється на більшу або меншу кількість підгруп відповідно до особистісних інтересів студентів, їхніх психологічних типів тощо. Кожна з таких підгруп може мати свого лідера. Зазвичай у межах академічної групи явно виражений неофіційний лідер або неофіційна лідерська підгрупа. З педагогічних позицій оптимальним є випадок, у якому офіційні та неофіційні лідери – одні й ті самі особистості [3, с. 44].

Особливості психологічного клімату академічної групи ВНЗ значною мірою зумовлені низкою характеристик особистості студентського віку. Студент як особистість певного віку (16-25) характеризується у трьох аспектах:

1) психологічному (як єдність психологічних процесів);

2) соціальному (як суб'єкт, який вступає у суспільні відносини, має певні якості й належить до певної соціальної групи);

3) біологічному (тип вищої нервової діяльності, будова аналізаторів, безумовні рефлекси, інстинкти, фізична сила, статура, риси обличчя, колір шкіри, очей, зріст тощо) [2, с. 193].

Враховання означених особливостей відповідає схемі вікових періодизацій, запропонованій в дослідженнях Г. Хола, Ф. Райса, які розглядали вік від 17 до 25 років як період дорослішання. Саме цей період має переваги в здатності до навчання, засвоєння навчальної інформації, до виконання навчальної діяльності, зокрема й запам'ятовування навчального матеріалу, розв'язування задач, виконання завдань різних типів навчального контролю й самоконтролю [3, с. 229].

Час навчання у вищому навчальному закладі збігається з першим періодом зрілості, який відрізняє-

ся складністю становлення особистісних характеристик – процес, проаналізований у роботах таких учених, як Б. Г. Ананьєв, А. Дмитрієв, І. С. Кон, В. Лісовський, З. Ссарева та ін.

Характерною рисою духовно-морального розвитку в цьому віці є посилення свідомих мотивів поведінки, тому що на цей період припадає пора самоаналізу та самооцінювання. Відтак зміцнюються якості, яких не вистачало в школі – рішучість, цілеспрямованість, наполегливість, самостійність, ініціатива, вміння володіти собою, а також підвищується інтерес до духовних проблем (цілі, спосіб життя, обов'язок, любов, вірність тощо) [1, с. 42-43].

Водночас здатність людини до свідомої регуляції своєї поведінки в 17 – 19 років може бути розвинена не повною мірою, а тому часто можна спостерігати невмотивовані ризики, невміння передбачити наслідки своїх учинків, в основі яких можуть бути не завжди гідні мотиви. Так, В. Лісовський зазначає, що 19-20 років – це вік безкорисливих жертв і повної самовіддачі, але й частих негативних проявів [3, с. 401].

Сучасна студентська молодь проводить час, насичений потоком інформації, що транслюється засобами масової комунікації: слухають і записують музику, переглядають, створюють і публікують контент в мережі Інтернет, грають у комп'ютерні ігри, спілкуються в соціальних мережах. За свідченням педагогів-практиків, студенти не хочуть бути пов'язаними з традиційними графіками, не бажають учитися обов'язково в аудиторії, воліючи використовувати інформаційні технології, щоб навчатися в будь-який час дистанційно.

Сьогодні студенти обирають для виконання завдань інноваційні способи. Їх потреба в альтернативних методах для виконання завдань створює проблеми при використанні традиційних вимірювань для визначення їх продуктивності.

До безперечного позитиву у створенні сприятливих умов для виховної роботи належать соціальна орієнтованість студентів, які бажають подорожувати усією академічною групою, роблять спільні подарунки та шукають можливості для ідентифікації з іншими студентськими спільнотами в регіональному, всеукраїнському чи міжнародному масштабі.

Найважливішими навичками для здобуття вищої освіти студенти вважають формування критичного мислення, вміння розв'язувати проблеми, здатність до аналізу та синтезу інформації. Вони не обмежують себе інформацією, наявною в місцевих бібліотеках, або лінійними пошуками в енциклопедіях за темами.

При підготовці до семінарських і практичних занять студенти зазвичай використовують електронні ресурси, такі, як мобільні телефони, портативні комп'ютерні пристрої. Окрім безперечного комфорту сучасні технології дають їм можливість висловлювати

свою думку та ставити запитання, що активізує співпрацю між усіма учасниками освітнього процесу.

Перелічені ознаки сучасного студентства уможливають узагальнення, згідно якого психологічний клімат академічної групи перебуває під впливом низки матеріально-технічних й організаційно-методичних чинників: оснащення аудиторій, забезпеченість навчальною та науковою літературою, розробленість програм навчання тощо. При цьому процес формування психологічного клімату випробовує вплив індивідуальних особливостей студентів, що сприяє або заважає формуванню духу спільності в колективі.

Індивідуально-особистісний чинник обумовлює рольові, статусні та лідерські процеси. До студентів, що займають високий статус, тягнуться інші. В результаті утворюються мікрогрупи з 3 – 5 осіб. Усі ці процеси й явища концентруються в психологічному кліматі групи.

Виклад основного матеріалу. Сприятливий психологічний клімат у групі переживається кожним студентом як стан задоволення стосунками з однокурсниками та викладачами. Це підвищує настрій, позитивно впливає на бажання вчитися і розвивати свої творчі навички. Водночас недостатньо згуртовану групу важко націлити на вирішення будь-якого завдання. Несприятливий клімат індивідуально переживається як незадоволення взаємовідносинами в групі, умовами і змістом навчання. Це позначається на настрої людини, її відвідуванні занять загалом, байдужості щодо виховних заходів і громадської роботи.

Особистість студента певною мірою складається в системі діалогових і міжособистісних стосунків у групі. Тому під час аудиторних занять доцільно організувати емоційно привабливе спілкування студентів через ситуації морального вибору, творчих рольових ігор, спільної діяльності тощо. Мають бути створені педагогічні умови розвитку творчої індивідуальності кожного члена студентського колективу [3, с. 27].

Для покращення психологічного клімату академічної групи фахівці радять куратору й іншим викладачам ВНЗ дотримуватись низки порад:

- невимушено розмовляти з студентами про їх інтереси (як до, так і під час, і після занять);
- вітатися з студентами як у навчальному закладі, так і за його межами;
- завжди звертатися до студентів за ім'ям;
- спілкуючись з студентами, дивитися в очі;
- захочувати ідеї, запропоновані студентами [5, с. 116].

Позитивний психологічний клімат має стати сприятливим підґрунтям формування духовних цінностей особистості в осередку студентської групи. Щодо розробки відповідних виховних програм цікавим нам видається міркування С. Ю. Гурова про те, що у студентів духовні цінності можна сформулювати за умови використання різних засобів. Так, у студентів гуманітарних спеціальностей, які

здебільшого схильні до моральної поваги, формування духовних цінностей слід виховувати через такі види мистецтва, як література та фольклористика, тоді як у студентів мистецтвознавчих спеціальностей – через візуальні мистецтва, зокрема музику та живопис. Студенти, які обирають точні науки, більш схильні до прагматичного аналізу, тому формування духовних цінностей в означеній категорії слід виховувати за допомогою наукових досліджень, а також диспутів і дискусій [2, с. 198-199].

Аналізуючи академічну групу як об'єкт виховного впливу, слід зазначити, що модернізація в ній виховних процесів сучасного рівня під час лекційних, семінарських і практичних занять неможлива без створення сприятливого психологічного клімату групи. Так, Л. Ю. Москальова наголошує, що саме це виступає однією з провідних умов використання сучасних освітніх методик [4, с. 68]. Емпіричні дослідження підтвердили припущення науковця про вплив елементів і характеристик системи управління на психологічний клімат колективу академічної групи. А саме – за оцінкою ступеня сприятливості впливу системи управління на психологічний клімат можна визначити чотири його типи, які є у структурі вищого навчального закладу – незрілий, відстаючий, перспективний та зрілий [4, с. 92-93].

Процес виховання духовних цінностей має відбуватися через певні технології, здійснюватися за допомогою певного алгоритму, що має урахувати характерні ознаки особистості та співвідноситися з загальнолюдськими духовними цінностями.

Вихованість майбутнього фахівця залежить від умінь викладачів вищого навчального закладу здійснювати виховний процес обґрунтовано, цілеспрямовано й організовано, що й визначає результативність формування духовних цінностей під час професійної підготовки. При цьому означений процес має починатися з процедури розуміння педагогом мотивів, інтересів та потреб особистості, а також розгляду соціальної дійсності, що оточує студентів тощо. І тільки на наступному щаблі можна використовувати відповідні методи виховання (етичні бесіди, пояснення, психодрама, тренінг морального вчинку та ін.) як своєрідні операції з подолання нерозуміння через звертання до наявного морального досвіду студента.

Л. Ю. Москальова зауважує, що навіть бездоганно відпрацьовані й апробовані заняття у змістовому впливі на особистість студента залежать від психологічного клімату академічної групи. Найпоказовішим критерієм якості проведеної роботи може служити рівень охоплення студентами всіх стадій формування духовності та зміна діяльності особистості й групи загалом [4, с. 112].

Щодо вибору форм виховної роботи, які сприятимуть зацікавленню академічної групи питаннями духовно-цінносної сфери особистості, то педагогам варто активізувати лекції-дискусії, ділові ігри, тренінгову роботу, створення та реалізацію творчих

проектів. Утвердження духовних цінностей у студентському середовищі вищого навчального закладу відбувається через такі різновиди діяльності: організація конференцій та круглих столів на морально-етичну тематику; участь у волонтерській діяльності; залучення до колективних творчих справ; спільний перегляд й обговорення шедеврів світового кіно; проведення днів самостійності та відповідальності.

Позитивному психологічному клімату академічної групи, а відтак – формуванню духовних цінностей студентів, сприятиме заохочення до парної та групової роботи:

1) рецензування літератури з морально-етичних проблем;

2) обмін власними міркуваннями щодо духовного самовиховання особистості;

3) робота у студентських гуртках гуманітарного спрямування;

4) обговорення проблем духовного змісту на форумах в режимі online.

За наявності значної кількості традиційного педагогічного інструментарію куратору важливо заохотити студентів до впровадження нових способів налаштування позитивного психологічного клімату в осередку групи. За приклад може слугувати ініціатива

студентів напряму підготовки «Початкова освіта» Коломийського інституту Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника. Впродовж трьох років у групі щодня перед початком занять відбувається «Хвилинка позитиву», під час якої усі студенти пишуть на дошці побажання однокурсникам на майбутній день. Ініціатива здобула своє продовження і в інших студентських групах. Симптоматично, що студенти вже не уявляють початку дня без позитивних емоцій від доброзичливих, кмітливих і дотепних побажань, тому впродовж канікул (й у вихідні дні) обмінюються повідомленнями відповідного змісту.

Висновки. Отже, процес виховання духовних цінностей студентів постане як цілеспрямована діяльність, що вимагає від педагогічних працівників ВНЗ створення відповідного психологічного клімату, здатного оптимізувати життя студентської спільноти, налаштувати на інтелектуальну працю та моральне вдосконалення, заохотити до товариських взаємин та суспільно значущої діяльності. Подальшого дослідження потребують механізми формування позитивного психологічного клімату академічної групи як одного з провідних чинників морально-етичних пошуків та духовно-ціннісного самовизначення кожного студента.

ЛИТЕРАТУРА

1. Алексеева В. Г. Место ценностных ориентаций в построении типологии личности / В. Г. Алексеева // Социологические исследования. – 2008. – № 1. – С. 41-45.

2. Гуров С. Ю. Теоретичний аналіз різних типологій і класифікацій студентів для реалізації програм із формування духовно-моральних цінностей майбутніх фахівців / С. Ю. Гуров // Науковий вісник Мелітопольського державного педагогічного університету імені Богдана Хмельницького. Серія: Педагогіка. – № 1 (14) – Мелітопіль : Видавництво МДПУ імені Б. Хмельницького, 2015. – С. 192-199.

3. Лисовский В. Т. Личность студента / В. Т. Лисовский, А. В. Дмитриев. – Л. : Изд-во Ленинградского университета, 1994. – 784 с.

4. Москальова Л. Ю. Виховання у майбутніх учителів морально-етичної культури: теоретичний та

методичний аспекти / Л. Ю. Москальова; Ін-т пробл. виховання АПН України. – Мелітополь : Вид. будинок ММД, 2009. – 463 с.

5. Практическая психология для преподавателей: учеб. метод. пособие / М. К. Тутушкина. – М. : Информационно-издательский дом «Филинь», 1997. – 328 с.

6. Психологический словарь / [ред. В. П. Зинченко, Б. Г. Мещерякова]. – [2-е изд., перераб. и доп.]. – М. : Педагогика – Пресс, 1996. – 440 с.

7. Социология молодежи : учебник / [ред. проф. В. Т. Лисовского]. – СПб. : Изд-во С.-Петербург. Унта, 2006. – 460 с.

8. Утлик В. Э. Психологический климат студенческой группы / В. Э. Утлик // Инновации в образовании. – 2010. – № 8. – С. 32-42.

REFERENCES

1. Alekseeva, V.G. (2008). Mesto tsennostnykh orientatsii v postroenii tipologii lichnosti [Place of value-based orientations in the constructing the typology of personality]. *Sotsiologicheskie issledovaniia – Sociological research*, 1, pp. 41-45 [in Russian].

2. Gurov, S. Yu. (2015). Teoretychnyi analiz riznykh tipologii i klasyfikatsii studentiv dlia realizatsii program iz formuvannia dukhovno-moralnykh tsinnosti maibutnykh fakhivtsiv [Theoretical analysis of different typologies and classifications of students for the implementing the programs on formation of spiritual and moral values

of future specialists]. *Naukovii visnyk Melitopolskoho derzhavnoho pedagogichnoho universytetu. Seriya Pedagogika – Scientific bulletin of Melitopol State Pedagogical university. Series of Pedagogy*, 1 (14), 192-199 [in Ukrainian].

3. Lisovskii, V. T. & Dmitriev, A. V. (1994). *Lichnost studenta [Student's personality]*. Leningrad: Publishing House of Leningrad University [in Russian].

4. Moskalova, L. Yu. (2009). *Vykhovannia u maibutnykh uchyteliv moralno-etychnoi kultury: teoretychnyi ta metodychnyi aspekty [Raising future teachers' moral*

and ethical culture: theoretical and methodological aspects]. Melitopol: Izd-vo MMD [in Ukrainian].

5. Tutushkina, M. K. (1997). *Prakticheskaia psikhologіia dlia prepodavatelei: uchebno-metod. posobie [Practical psychology for teachers: Practical manual]*. Moscow: Information and Publishing House «Filin» [in Russian].

6. Zinchenko, V. P. & Meshcheriakov, B. G. (Eds.) (1996). *Psikhologicheskii slovar [Psychological Dictionary]*. Moscow: Pedagogika, Press [in Russian].

7. Lisovskii, V. T. (2006). *Sotsiologіia molodiozhi [Sociology of Youth]*. Saint-Petersburg: Publishing House of St. Petersburg University [in Russian].

8. Utlyk, V. Ye. (2010). *Psikhologicheskii klimat studencheskoi gruppy [The psychological climate of the student group]*. *Innovatsii v obrazovanii – Innovations in education*, 8, 32-42 [in Russian].

Виолетта Валерьевна Лаппо,

*кандидат психологических наук, доцент кафедры педагогики и психологии,
Колумийский институт ДВНЗ, Прикарпатский национальный университет имени В. Стефанюка,
ул. Лысенко, 8, г. Коломия, Украина*

ПСИХОЛОГИЧЕСКИЙ КЛИМАТ АКАДЕМИЧЕСКОЙ ГРУППЫ КАК ФАКТОР ВОСПИТАНИЯ ДУХОВНЫХ ЦЕННОСТЕЙ ЛИЧНОСТИ СТУДЕНТА

Статья посвящена проблеме воспитания духовных ценностей личности в условиях высшей школы. Определены основные подходы к интерпретации психологического климата академической группы как важной предпосылки воспитательного воздействия на личность студента. Проанализированы теоретические основы духовного развития личности в период получения будущей профессии. Психологическая характеристика личности современного студента как субъекта сознательной продуктивной деятельности и общественного поведения, индивида с социально обусловленной системой психических свойств, формируется и проявляется в деятельности, общении и опосредует, регулирует взаимодействие человека с окружающим миром. Формирование духовных ценностей личности студента – это важное направление совершенствования психолого-педагогического процесса профессионального обучения, который создает условия для того, чтобы каждый специалист имел активную жизненную позицию. Духовные ценности в психолого-педагогическом плане являются личностным достоянием и должны интерпретироваться как качества личности, регулирующие ее деятельность и поведение. Обосновывается потребность в активизации различных форм и методов взаимодействия со студентами для создания положительного психологического климата в группе. Раскрыты педагогические факторы, способствующие повышению эффективности процесса воспитания духовных ценностей современного студенчества.

Ключевые слова: психологический климат, академическая группа, духовные ценности, студенческая молодежь, высшая школа, процесс воспитания.

Violetta Lappo,

*Ph.D. (Candidate Degree in Psychology), Associate Professor of Pedagogy and Psychology Department,
Kolomyia institute SHEI Carpathian National university named after V. Stefanyuk,
8, Lysenko Str., Kolomyia, Ivano-Frankivsk region, Ukraine*

PSYCHOLOGICAL CLIMATE OF ACADEMIC GROUP AS A FACTOR OF STUDENT'S SPIRITUAL VALUES RAISING

This article is devoted to the problem of formation of individual's spiritual values in high school. The author has identified the main approaches to the interpretation of the psychological climate of academic groups. The author proved that the psychological climate is very important for the process of student's education. The theoretical foundations of the spiritual development of the person when obtaining future profession are analyzed. The purpose of the article is to study the psychological characteristics of student's personality in order to identify optimal conditions of the formation of spiritual values in the medium of higher educational institution. Psychological characteristics of the personality of contemporary student as a subject of conscious productive activity and social behavior, the personality with socially conditioned system of psychical properties, develops and manifests itself in activity, communication and meditates, regulates the interaction of a person and the outstanding world. Formation of spiritual values of student's personality is an important way of improving psychological and pedagogical process of professional training, which creates conditions to every specialist to have active life position, courage, determination, responsibility, decency and honesty in relationships with people, understanding of social importance of his activity in any situations. Spiritual values in psychological and pedagogical plan are personal properties and are interpreted as personality qualities that regulate its activity and behavior. The authors argues that in order to create a positive psychological climate in the group it is necessary to use active forms and methods of interaction with the students. It has been said about the pedagogical factors of efficiency of education spiritual values of modern students.

Keywords: psychological climate, academic group, spiritual values, students, high school, educational process.

Подано до редакції 04.08.2015